

## ILJA BURIAN

## Děkanství horního podkrají brněnského

Učinit si přesný obraz o kulturních poměrech na Moravě a tím i v naší oblasti v době před Bílou horou je velice obtížné. Kulturní poměry té doby byly velmi úzce spojeny s poměry náboženskými. Ale právě v tomto směru narážíme na naprostý nedostatek hodnotných pramenů. Pouze Jednota bratrská tím, že své archivy vyvezla za hranice, nám poskytuje obraz o svém životě, nebo přesněji, jak sama svůj život viděla. Pokud pak podává zprávy o ostatních církvích, je nutno její pohled brát velmi kriticky, protože to naprosto nebyl pohled nezaujatého pozorovatele. První nezaujatý pohled na život a tím i kulturní přínos hlavní náboženské složky předbělohorského života na Moravě máme teprve z pera prof. Fr. Hrubého ve studii Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou, uveřejněné v Českém časopise historickém v letech 1934 a 1935. F. Hrubý tehdy dostatečně prokázal, že vývoj náboženských poměrů na Moravě šel v době reformace jinými cestami než v Čechách. Došel tehdy k závěru, že nejsilnější náboženskou skupinou na předbělohorské Moravě bylo luterství, zorganizované do čtyř krajských děkanství (superintendencí). Byla to podle názoru F. Hrubého děkanství olomoucké, uherskobrodské, brněnské a děkanství horního podkrají brněnského, která měla patrně těsně před Bílou horou jednotné společné vedení.

Podrobné studium předbělohorských poměrů v moravském protestantismu mne vede k přesvědčení, že tato děkanství byla jen tři; olomoucké, uherskobrodské a horního podkrají brněnského. Uherskobrodské děkanství sahalo na západ až k Brnu a děkanství horního podkrají brněnského až za Kunštát a do Tikovic u Brna. Pro brněnské krajské děkanství není tedy prostoru a v městě Brně nebylo nikdy plné náboženské svobody. Počátkem 17. století se uherskobrodské děkanství rozpadlo na luterské, které však pozbylo významu krajského děkanství,<sup>1)</sup> a na děkanství reformované církve. Naopak již koncem 16. stol. se na Moravě vytvořily dva rozdílné církevní útvary luterského směru. Převážnou část Moravy zabírala vyhraněně luterská církev stojící rozhodně na Formuli svornosti z r. 1577. S ní splynulo i luterské děkanství uherskobrodské. Těsně před Bílou horou měla tato církev své děkanství i na jihozápadní Moravě. Druhým luterským církevním útvarem na Moravě byla církev filipistického směru, kterou tvořilo v podstatě ono děkanství horního podkrají brněnského. Jádro této církve tvořily dnešní okresy

Jihlava, Třebíč a Žďár nad Sázavou. Dějiny a organizační vývoj tohoto v podstatě ojedinělého útvaru se pokouším, pokud to sporé prameny dovolují, vypsát v tomto článku.

Až do vystoupení dr. Martina Luthera v Německu bylo evangelictví v českých zemích, ať už šlo o podobojí nebo Jednotu bratrskou, jedinečným útvarem v oblasti jednotného římského katolictví. Zápasilo proto přetěžce o své bytí. Reformace v Německu a ve Švýcarsku velice posílila jeho postavení, zároveň však též silně ovlivnila jeho myšlení. Myšlenky Lutherovy našly zvláště na Moravě silnou odezvu. Na území našich okresů působil tehdy Pavel Speratus v Jihlavě. Získal také pro luterství město Jihlavu, až dosud věrné katolictví. Mezi českou většinou podobojí v našich okresech pak šířil Lutherovy myšlenky především přítel Speratův, velkomeziříčský farář Beneš Optát Telecký.

První tři čtvrtiny 16. století pak znamenají postupné odumírání církve podobojí na Moravě. S tím šlo ruku v ruce, že moravská děkanství podobojí se vymaňovala z pravomoci pražské konsistoře podobojí, ale současně byla čím dál tím víc závislá na vůli a často libovůli moravské šlechty.<sup>2)</sup> Ještě závislejší pak byli kněží na jednotlivých farách. Počátkem druhé poloviny 16. stol. byla neodvislost moravských děkanství na pražské konsistoři podobojí již taková, že císař Ferdinand I. vydal 27. srpna 1563 mandát proti farářům na Moravě, neuznávajícím pražskou konsistoř.<sup>3)</sup> Tehdy se již jen zcela výjimečně dařilo pražské konsistoři uplatnit svůj vliv také na Moravě.<sup>4)</sup> To však neplatilo o jihozápadní Moravě. Ještě r. 1571 bylo tu samozřejmostí, že o obsazení fary v Kamenici u Jihlavy rozhoduje kutnohorská konsistoř, podřízená pražské konsistoři. Šlo tehdy o přechod výrazně luterského faráře Martina Stephanidesa Nosislavského z Třebíče do Kamenice. Neklamným dokladem tohoto stavu jsou městské účty Kamenice u Jihlavy z roku 1571: „V pondělí po sv. Dorotě a první neděli v pústě, když starší jezdili na Horu o kněze, dáno 1 zl. 15 gr. 3 d.“<sup>5)</sup> Ale již r. 1576 považuje pražská konsistoř podobojí celou Moravu za cizí zemi: „Kněží známí v tomto království a pod správou této konsistoře zůstávající bez našeho vědomí nemají se přijímati, mnohem méně mohou přijímání býti neznámí z cizích zemí a zvláště kteří pod správou konsistoře nejsou aneb té se proti svému závazku strhli, jakož jest z těch jeden kněz Krištof, který, jak jest se na onen čas v městech Pražských v náboženství choval a proč se jest do Moravy obrátil, to se ukázati může . . .“<sup>6)</sup>

V polovině 16. století došlo v Čechách k pronásledování kněží luterského směru. Kořem dvou set jich tehdy odešlo do vyhnanství a značná část z nich se odebrala na Moravu, buď přímo, nebo nepřímo přes Sasko. Dopisy pražské konsistoře podobojí o tom přinášejí mnoho dokladů.<sup>7)</sup> Mezi těmi, kteří odešli do Saska, po čase se vrátili do Čech, ale pak přešli na Moravu, byly též dvě vynikající postavy, Mistr Jakub Kamenický a jeho bývalý kaplan Šimon Haliaeus Žďárský. Oba se usadili ve Velkém Meziříčí. Zde Mistr Jakub Kamenický, který byl též slavný lékař a objevil žlučové kameny, přeložil r. 1574 do češtiny Augsburské vyznání víry. Je to s největší pravděpodobností první překlad Augustány, jak se zkráceně Augsburskému vyznání víry říká, do češtiny. Obecně se sice dosud uvádí, že Augustána byla vydána v české řeči již dříve, ale doklady pro tento názor jsou velmi mlhavé a nevěrohodné. Dopis vydavatele Kamenického překladu Augustány Šimona Haliaea Žďárského saskému kurfiřtovi Augustovi z r. 1575 naopak tvrdí, že jde o první překlad Augustány do češtiny.<sup>8)</sup> Vydání Augustány tiskem se již Mistr Jakub Kamenický nedožil. Zemřel r. 1574 a Augustána vyšla až r. 1576. Téhož roku 1576 se též vytvořilo luterské děkanství horního podkrají brněnského.

Z podnětu Šimona Haliaea Žďárského a kunštátského faráře neznámého jména svolala paní Alena Berková Meziříčská z Lomnice spolu s panem Hanušem Fridrichem z Hardeka do Velkého Meziříčí sněm šlechty a evangelických kněží z jihozápadní Moravy. Sněm se konal ve dnech 22. až 25. října 1576. Příčin ke konání sněmu bylo několik. Především nejen kněžstvo, nýbrž i osvícená část šlechty si začala uvědomovat, jak je pro kulturní život na Moravě nebezpečná naprostá závislost tehdejších hlavních nositelů kultury, kněží, na libovůli šlechty. Druhou příčinou byla věroučná roztržičnost na Moravě, kdy pomalu každý kněz měl svou vlastní věrouku. A konečně působilo tu právě u těch tehdy nejpokrokovějších kněží i šlechty zklamání, že na pražském sněmu r. 1575 nebyla přijata Augustána jako základní vyznání víry pro celou církev podobojí, třebaže počátek sněmu tomu nasvědčoval,<sup>9)</sup> nýbrž že byla přijata na sněmu sestavená Česká konfese. Na velkomeziříčském sněmu zasedala šlechta zvlášť a kněží zvlášť. Byl to vlastně jen sněmík, protože především účast šlechty byla nepatrná. Po někdy i bouřlivém jednání byl oběma stranami přijat 25. října 1576 Církevní řád Kunštátsko-meziříčský.<sup>10)</sup> Tento řád přijal Augustánu jako vyznání víry pro všechny účastníky sněmu a odstraňoval nebo alespoň omezoval libovůli obou stran, šlechty i kněžstva, na nejmenší možnou míru. Jestliže účast šlechty byla při tomto sněmu malá, pak z významných postav jihozápadní Moravy z řad kněží postrádám při tomto sněmu jen zmínku o doubravnickém děkanu Brikciu Tajovském. Ovšem šlechtici, kteří se sněmu zúčastnili, patřili mezi nejvýznamnější z jihozápadní Moravy. Ale i skoupé prameny té doby ukazují, že tato nová církevní organizace se velmi rychle vžila, zasáhla celou jihozápadní Moravu a že řád Kunštátsko-meziříčský nadále zachovávali nejen kněží a poddaní či města, ale i šlechta. Respektovala ho na svých panstvích i šlechta, která nebyla příslušníkem této církve.

V čele nové luterské církve měl stát superintendent a na jednotlivých větších panstvích nebo ve skupinách menších panství děkani. Pro výchovu dorostu této církve byla zřízena kolej ve Velkém Meziříčí. Z řad šlechty podepsali při ukončení sněmu ve Velkém Meziříčí řád Kunštátsko-meziříčský: Alena Berková Meziříčská z Lomnice a na Meziříčí, Hanuš Frydrych hrabě z Hardeka a na Kunštátě, Ludvík Meziříčský z Lomnice a na Jaroměřicích, Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici, Tas Meziříčský z Lomnice a na Jemnici, Václav Brtnický z Valdštejna a Hendrych Brtnický z Valdštejna a na Sádku. Tedy vlastně jen příslušníci dvou šlechtických rodů a Hanuš Frydrych z Hardeka. Z řad kněží v zastoupení všech účastníků sněmu podepsali tento řád Šimon Haliaeus Žďárský, farář ve Velkém Meziříčí, Sixtus Audit Pražský, farář v Brtnici, Tomáš Jemnický, farář v Jemnici, Ondřej Sofronius Pardubský, farář v Jaroměřicích nad Rok., Petr Jíní z Vorlojova, tasovský farář,<sup>11)</sup> Joachim z Kapíhory, farář v Heralticích, Jan Stříbrský z Planého (?),<sup>12)</sup> Valentin Palas,<sup>13)</sup> Jan Antolík, farář v Tikovicích a konečně, patrně jako písař, Kašpar Albín Hořepnický, tehdejší velkomeziříčský kaplan. Prvních šest podpisů je tedy z panství, jejichž majitelé podepsali též řád Kunštátsko-meziříčský. Dalo by se tedy předpokládat, že další dva podpisy farářů by měly být podpisy z panství Kunštátského a Sádeckého nebo naopak. Ale Jan Antolík, podepsaný patrně dodatečně, byl farářem v Tikovicích, tedy z panství France z Thurnu.

Církevní řád Kunštátsko-meziříčský, třebaže začínal ze skrovných začátků, nechtěl se omezit jen na jihozápadní Moravu, nýbrž byl sepisován s výhledem na to, že se k němu připojí celá evangelická Morava. Fr. Hrubý se domnívá,<sup>14)</sup> že uskutečnění tohoto plánu zmařil moravský zemský hejtmán Zdeněk Lev z Rož-

mitálu. Zdeněk Lev z Rožmitálu psal skutečně 2. listopadu 1576 císaři Rudolfovi II. o sjezdu luterské šlechty a kněží ve Velkém Meziříčí, netajil se nelibostí nad tím, ale hlavně navrhoval císaři, aby nařídil uzavření luterské koleje ve Velkém Meziříčí.<sup>15)</sup> Rudolf II. také v přípisu z 24. 11. 1576 vytkl Aleně Berkové z Lomnice, že konala ve Velkém Meziříčí sjezd luteránů bez vědomí zemského hejtmana a nařídil jí uzavřít luterskou kolej ve Velkém Meziříčí.<sup>16)</sup> Kolej tehdy ovšem byla teprve ve stavbě a Alena Berková ji nikdy neuzavřela, nýbrž kolej byla v provozu od svého zřízení až do r. 1596, či snad ještě déle. Také organizaci luterské církve podle řádu Kunštátsko-meziříčského na celé Moravě nezmařil Zdeněk Lev z Rožmitálu nebo Rudolf II. — Morava si tehdy dala velice málo mluvit do svých věcí i od pánů nejmocnějších — ale vnitřní poměry v moravském luterství. Řád Kunštátsko-meziříčský zůstal omezen jen na jihozápadní Moravu, ale tam se rychle vžil a udržel až do roku 1624, kdy nastoupila protireformace.

Podobná církevní organizace na základě Augustány byla totiž vytvořena na severovýchodní Moravě již rok před pražským sněmem a dva roky před sněmem velkomeziříčským. Ustavila se na synodě holešovské 8. června 1574. To by však nebylo nepřekročitelnou překážkou pro sjednocení obou snah. Co způsobilo rozdělení moravského luterství, byly důvody věroučné. V téže době, kdy se takto organizovala luterská církev na Moravě, vrcholil ve světovém luterství rozkol mezi ortodoxním luterstvím a stoupenci Filipa Melanchthona (filipisty), kteří hledali dorozumění s ostatními reformačními směry. Roku 1577 byla sepsána Formule svornosti, jeden ze základních spisů ortodoxního luterství, a r. 1580 ovládli ortodoxní luteráni pole. Svě věroučné články, mířící též proti filipistům, soustředili do Knihy svornosti. Severovýchodní Morava se přiklonila k tomuto ortodoxnímu směru.<sup>17)</sup> Uherskobrodsko, které dlouho kolísalo mezi Českou konfesí z r. 1575 a Augustánou, se nakonec rozdělilo, menší část vytvořila na přelomu 16. a 17. stol. jádro reformované církve a větší jeho část splynula s ortodoxně luterskou církví. Jihozápadní Morava vytvořila celkem ojedinělý útvar luterské církve filipistického směru. Tuto skutečnost považuji za hlavní příčinu, proč nebyl přijat řád Kunštátsko-meziříčský nebo naopak řád Holešovský pro celé moravské luterství před Bílou horou.

Stejně důvody vidím i při ztroskotání sjednocovacích snah v r. 1591. Tehdy dva vynikající šlechtici moravští, jeden člen filipistické církve, nejvyšší komorník Hynek Brtnický z Valdštejna, a druhý ortodoxní luterán, zemský hejtman moravský Hynek Bruntálský z Vrbna, spolu s umírněnými kněžími obou stran usilovali o sjednocení. Zabránit tomuto pokusu se snažil ovšem i olomoucký katolický biskup Stanislav Pavlovský. Ten o tom psal 16. srpna 1591 Vilémovi z Rožmberka: „Zemský hejtman s panem nejvyšším komorníkem, také luteránem, chtějí se svými praedikanty na Moravě nový a prvé nebývalý řád čili raději neřád učiniti a nějaké mezi nimi jako děkany krajské naříditi a usaditi nám a religii svaté katolické na újmu, potupu a zlehčení. Což stane-li se toho od nich, já podle povinnosti ouřadu svého proti tomu nepominu na odpor se postaviti, bych naposled k JMti Cís. měl o to pracovati; a aby k tomu nepřišlo, shledá-li se pan komorník někde s VMti, za to žádám, abyste ho přátelsky v tom napomenuli . . ., aby takových nových věcí pozanechal a v ouřad biskupský . . . se nevkládá . . . Svědkové duchovního řádu nemají jinde než před děkany krajskými neb před oficiálem mým slyšání býti: ti pak posavád od mých předkův a mne nařízení pod správu a poslušenství mé patří a zůstávají . . . a takové svědky vyslyšívají.“<sup>18)</sup> Tento dopis je pozoruhodný. Biskup Stanislav Pavlovský nevěděl, nebo spíše nechtěl vědět, že už církev

podobojí měla své krajské děkany na Moravě, podřízené pražské konsistoři podobojí, nikoli olomouckému biskupu. A olomoučtí biskupové se také vystříhali zasahovat do jejich pravomoci. Tak ještě r. 1557 psal biskup Marek Khuen Adamu ze Zástřízl: „Když by týž kněz Dalibor před ouřad a spravování Naše vlastní přináležel, věděli bysme se k němu, jakožto nezachovalému a výstupnému knězi, v tom jak dále skutečně, což by se nám poukázalo, trestáním zachovati, ale poněvadž pod obojí spůsobu kněží všickni své děkany mají, na ten čas nevíme, jaké Vám rady u Nás dáti užiti, než abyste toho hledali, ku kterýmž pod spravování, jakž nahoře dotčeno jest, přináleží.“<sup>19)</sup> Teprve r. 1566 podřídil Maxmilián II. kněze podobojí olomouckému biskupu a biskup Vilém Prusinovský najmenoval vlastní krajské děkany místo dosavadních krajských děkanů podobojí.<sup>20)</sup>

Ale to už byla církev podobojí v troskách. Prakticky existovala jen v některých královských městech a semtam po venkově. Proto se také nikdo proti tomuto zásahu Maxmiliána II. neozval. Veliká většina církvě dobudovala nebo budovala už svou novou organizaci na jiných základech a na jihozápadní Moravě, jak jsem již ukázal, se obraceli do Kutné Hory. Roku 1591, kdy psal biskup Stanislav Pavlovský citovaný dopis, byla luterská evangelická církev po celé Moravě zorganizována do krajských děkanství již nejméně půldruhého desítiletí. Muselo jít tedy o jinou věc, než o níž psal olomoucký biskup. I když pro to nemám přímý soudobý podklad, právě podle hlavních aktérů, „ortodoxního“ Hynka Bruntálského z Vrbna a „filipisty“ Hynka Brtnického z Valdštejna, domnívám se, že šlo o spojení obou těchto luterských útvarů. Potvrzuje to i další jejich vývoj. Ke spojení r. 1591 nedošlo. Naopak, slovenský pramen z 2. ledna 1597 nazývá valašsko-meziříčského faráře Erazima Strážnického děkanem moravského kontubernia.<sup>21)</sup> Ortodoxní luterství také skutečně se po r. 1591 přestalo omezovat jen na severovýchodní Moravu a pronikalo i do sféry filipistického děkanství horního podkrají brněnského, a to tak úspěšně, že počátkem 17. století tu mělo již své vlastní děkanství, vedené jedním ze svých nejvěrnějších harcovníků, Tobiášem Závorkou Lipenským, děkanem v Doubravníku.<sup>22)</sup> Bylo to tedy již tehdy opravdu „moravské kontubernium“, ovšem jen ortodoxně luterské. Jeho jurisdikci nad sebou uznávalo i královské město Znojmo.<sup>23)</sup> Většina far na jihozápadní Moravě si však zachovala svůj filipistický charakter a tvořila dál děkanství horního podkrají brněnského. Ba semkla se ještě více kolem spisů Filipa Melanchthona, kterého nyní jmenovala na prvním místě jako svého duchovního vůdce — ještě před dr. Martinem Lutherem. Při velikém nedostatku původních pramenů se nám o tom zachoval přece alespoň jeden svědek mimořádné hodnoty a důležitosti. Je to opis povolací listiny nového „inspektora evangelických kněží“ na brtnickém panství, Matěje Chytrého, který byl r. 1594 vtělen do brtnického urbáře:<sup>24)</sup>

„Já Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici, nejvyšší komorník markrabství moravského.

Léta Páně 1594, ten pátek po památce Filipa a Jakuba, apoštolů svátých, učinil jsem jistou smlouvu jak svým, tak poddaných svých jménem s ctihodným knězem Matějem Chytreusem, farářem mým brtnickým, a to takovou, aby on v církvi brtnické mně i poddaným mým v učení a mravích dobrých předčil, aby jim tímtež na gruntech mých v Kněžicích, v Strážově a v Přísece náležitě přisluhoval v učení o všem tom, kteréž by srovnávalo se s Písmy svatými proroků a apoštolů podle Augsburské confesí, spisů Filipa Melanchthona a Luthera a jiných právě křesťanských učitelů církevních, summou podle chvalitebného snesení všech kněží evangelických k děkanství meziříčskému na ten čas připověděných.

Strany pak mravův, aby životem svým skutečně odpovídal napomenutí onomu Pána Krista: Tak svět světlo vaše před lidmi, ať vidí vaše dobré skutky a slaví Otce vašeho, jenž jest v nebesích. V čemž žádné pochybnosti o něm nemám, než že jakožto učitel křesťanský tomu všemu podle možnosti d o s t i č i n i t i a tudy povinnosti svého povolání hodných dokazovati bude.

Vyvoluji také a ustanovuji ho inspektorem kněží mých, kteří blíž Brtnice jsou a příště aby to opatroval na místě mém, aby ti též v učení i mravech prospívali, na jeho rozkaz a poručení časem v brtnické církvi kázali a tudy prospěch svůj zkušenej činili, napomenutí jeho slyšeli a podle těch, byli-li by v čem napravováni, se spraviti hleděli.

Proti čemuž já zase za mzdu toto jemu vydávati chci a budu: Za celý rok každý předně 130 zl. hotových peněz na kvartáli. Každého kvartálu 32½ zl.<sup>25)</sup> Žita 1 meth, ovsa 20 měric, pohanky 2 měrice, ječmene 4 měř., hrachu 3 měř., kaprů 1 (míra nečitelná, snad sak nebo sud), drůbeže za 1 zl., piva 13 sudů, dříví 30 sáhů, sýra 1 cent, vůz sena za 1 zl. Mimo to kus role a zahrádku jemu oddávám, aby toho, jak se mu nejlépe viděti bude, užíval.

Toto pak při tom znamenati se má z obojí strany, tak z mé jako z kněze Matěje, jestliže by buď on na kolatuře mé zůstati aneb já ho z nějakých příčin sobě míti nechtěl, tedy jeden druhému časně před půl létem podle snesení a řádu děkanství meziříčského věděti dáti má a to tímto způsobem: Měl-li by kdo z nás, buďto já aneb kněz Matěj nějakou příčinu k tomu, ten aby to předně na děkana vznesl a skrze něho tu věc před sebe vzal, buď že by příčina ukázaná napravena býti mohla, aneb jináč.

Dále ku pohodlí a práci své kaplana míti bude. Na kteréhož vychování jemu knězi Matějovi za každý rok mimo veš položený jeho plat já dávati chci 20 zl. a kaplanovi na potřeby 15 zl. Poněvadž inspektura školní faráři přináleží, aby i tu při škole brtnické chvalitebně všecko se dáti mohlo, pro hodného rektora a kantora toto učiniti připovídám a kn. Matějovi na expensi za oba každého roku 30 zl. dáti chci a dám. Mimo to rektorovi každého kvartálu 3 zl., kantorovi pak 2 zl. Také rektor dva mládence a dvě pacholat při sobě chovati povinen bude, na kteréž též knězi Matějovi já a on kněz Matěj jim každého týdne na maso a chléb 10 gr. vydávati bude. K tomu též zadního piva na každý týden 1 vědro z mého pivovaru míti budou. Rektor pak v svobodném učení je i jinou mládež povinen bude vzdělávati, učením i příkladným životem, spolu s kantorem jakožto nápomocníkem svým. Čímž oběma na ten konec jistý plat ode mne dávati se bude. Spolu též aby koledami a jinými recordacemi poddaných mých neobtěžovali, i toto jim k nemalému pohodlí činím, že z nich pulsaturu snímám a tu na jiné obrácím,<sup>26)</sup> kteříž předně ode mne jistý plat za to míti budou. A potom od každého funusu žáci spravedlivou polovici jim dáti mají. Rektor s kantorem ničímž více poddaných mých nemají s strany učení jejich dětí obtěžovati mimo 5 gr., kteříž by mocnější byli, od chudých pak 2 gr. na kvartál vyměřuje se.

A tím nařízením jak předně kněz Matěj, tak kaplan i žáci spokojeni jsouce, každý z nich povolání svého práce se vši pilností konati povinen bude. Čímž sobě u mně lásky a ochrany všeliké zaslouží. A což největšího jest, věc milou a beze vši pochybnosti vzácnou Pánu Bohu učiní.

Tuto pak smlouvu vlastní a přirozenou pečetí svou tvrdím a v ní se vlastní rukou podepisuji.

Pro lepší z obojí strany toho zachování stalo se<sup>27)</sup> léta a dne svrchu psaného.

Tento jedinečný doklad mluví sám za sebe a dává velice široký pohled nejen na to, jak koncem 16. století měla evangelická církev na Moravě přesnou organizaci, již vrchnost byla nucena respektovat, ale též na společenské, kulturní i hmotné postavení široké vrstvy venkovské inteligence.

V čele správy děkanství horního podkrají brněnského byl tedy děkan, jen ojedinele se pro něho užívalo titulu superintendent, a to spíše jen s ohledem na zahraničí<sup>28)</sup> a při rozlišení dvou funkcí spojených v jedné osobě, děkana krajského a děkana na panství. Děkanu na panství nebo v jednotlivých obvodech, jak jsme právě viděli, se však spíše říkalo inspektor. Ve filipistické církvi se tedy vytvořila zcela obrácená titulatura než v církvi ortodoxně luterské na Moravě, jejímž nejvyšším představitelem byl inspektor (výjimečně též nazýván biskup) a jemu byli podřízeni děkani. Sídlem této filipistické luterské církve bylo v prvních desítilétích Velké Meziříčí. Prvním děkanem byl zvolen Šimon Haliaeus Žďárský. Děkanem byl od r. 1576 až do své smrti buď r. 1583 nebo 1584. Poslední zprávy o něm jsou z r. 1583. Roku 1584 se již dokládá jeho nástupce. Původně byl Šimon Haliaeus řádovým mnichem v klášteře ve Žďáru nad Sázavou,<sup>29)</sup> ale ještě v mladých letech přešel k církvi podobojí a byl v Itálii, kam se odebírali mladí kněží podobojí pro kněžské svěcení, vysvěcen na kněze. Po návratu „z Vlach“ byl dán pražskou konsistoří podobojí na tři roky za kaplana do Žatce k děkanu Mistru Jakubu Kamenickému.<sup>30)</sup> Před r. 1555 byl děkanem v Kadani. Odtamtud musel odejít pro své luterské přesvědčení r. 1555 do exilu a uchýlil se do Saska.<sup>31)</sup> Roku 1560 je nazpět v Čechách jako farář v Dalovicích u Karlových Varů.<sup>32)</sup> Někdy před r. 1574 přišel do Velkého Meziříčí, kde se po létech stal opět kaplanem a opět u svého prvního představeného M. Jakuba Kamenického.<sup>33)</sup> Po smrti Jakuba Kamenického se stal jeho nástupcem. Poslední bezpečné zprávy o Šimonu Haliaeovi máme z r. 1583, kdy přijímal za faráře v Tasově staříčského bývalého děkana pernštejnského panství Brickia Tajovského, který byl vypuzen z Doubravníka při katolické reformaci na pernštejnském panství.<sup>34)</sup> Roku 1587 se o Šimonu Haliaeovi mluví jako o nebožtíku.<sup>35)</sup> Někteří historikové<sup>36)</sup> čtou jméno tohoto prvního nejvyššího představitele filipistické luterské církve na Moravě jako Hakeus. Jeho vlastnoruční podpis na citované již listině uložené v zemském archivu v Drážďanech,<sup>37)</sup> kterou jsem měl v rukou, nedovoluje jiné čtení než Haliaeus (česky: Rybář).

Nástupcem Šimona Haliaea Žďárského ve vedení filipistické luterské církve na jihozápadní Moravě se stal Matěj Posthumius Tábořský. Není jisté, odkud asi r. 1584 do Velkého Meziříčí přešel. Nedá se též zjistit, kde všude působil. Narodil se v Táboře. Ale zprávy, a není jich mnoho, se o jeho působišti před Velkým Meziříčím rozcházejí. Ani Jan Petr Cerroni, který svou sběratelskou činností zachránil tolik dnes v originálech již ztracených zpráv o této době, není ve svých zprávách o Matěji Posthumiovi jednotný. Podle první z nich byl r. 1579 děkanem v Jičíně(?)<sup>38)</sup> v Čechách a pak jej uvádí jako faráře v Kamenici u Jihlavy, odkud prý jej povolal Zdeněk Berka z Dubé do Velkého Meziříčí.<sup>39)</sup> Podle druhé zprávy Cerroniho působil před Velkým Meziříčím v Měříně.<sup>40)</sup> Musel působit také v Praze, protože jeho syn Ondřej Posthumius se psal Pragenus.<sup>41)</sup> Ani při Matěji Posthumiovi nejde o nepatrnou postavu. Cerroni sám jej uvádí do spojitosti s vynikajícím básníkem té doby, Tomášem Mitšem z Limúz, a s Mathesiovým dílem Vita Christi, které v českém znění vydal nástupce Posthumioův, Martin Svorník Rychnovský.<sup>42)</sup> Matěj Posthumius Tábořský zůstal v úřadu děkana horního podkrají brněnského opět až do své smrti. Zemřel ve Velkém Meziříčí

16. srpna 1591. K jeho úmrtí vydal dr. Matiaš Borbonius z Borbenheimu báseň: „Epicedion in mortem Mathiae Posthumii Thaboreni, decani et pastoris ecclesiae Dei apud Mezericenses ad Oslavam in Moravia fidelissimi, qui obiit 16. Aug. 1591.“<sup>43)</sup>

Posledním děkanem horního podkrají brněnského, sídlícím ve Velkém Meziříčí, byl Martin Svorník Rychnovský. Také o mládí tohoto vynikajícího muže jihozápadní Moravy nemáme zpráv. Víme jen, že se narodil v Rychnově nad Kněžnou a že před příchodem do Velkého Meziříčí jako děkan působil asi rok jako farář v Křižanově.<sup>44)</sup> Ve Velkém Meziříčí působil v době, kdy katoličtí majitelé panství začínali svůj pokus o provedení katolické reformace na svém panství.<sup>45)</sup> Přestože měl velikou oporu v Hynku Brtnickém z Valdštejna,<sup>46)</sup> musel Martin Svorník r. 1596 opustit Velké Meziříčí a stal se farářem v Prostějově. Po pravidle se uvádí, že odešel z Velkého Meziříčí již r. 1595 nebo ještě o rok dříve. Ale úvod k Vita Christi a pak ta skutečnost, že 11. ledna 1596 byli ve Wittemberku ordinováni jeho diakon Jan Porphyrius Rychnovský a jeho subdiakon Jan Arcesius,<sup>47)</sup> dokazují, že se odchod Martina Svorníka Rychnovského z Velkého Meziříčí musí datovat až do r. 1596. V Prostějově pobyl do r. 1602 a pak působil osm let ve svém rodišti Rychnově nad Kněžnou.<sup>48)</sup> Roku 1610 se vrátil opět do Prostějova a zůstal tam až do své smrti asi r. 1614. Z doby jeho posledního pobytu v Prostějově se datuje i hlavní část jeho vlastní literární činnosti.

Po odchodu Martina Svorníka Rychnovského z Velkého Meziříčí nemohl ovšem nejvyšší představitel této filipistické církve sídlit ve Velkém Meziříčí. Majitel panství vůbec nepustil do Velkého Meziříčí luterského faráře, ale povolal tam přes odpor svých poddaných faráře podobojí.<sup>49)</sup> Novým děkanem horního podkrají brněnského se stal farář ve Starči u Třebíče Ladislav Korvín Radvanský.<sup>50)</sup> A tak i sídlo děkanství bylo přeneseno do Starče. Již o Martinu Svorníkovi píše katolický kronikář velkomeziříčský jako o „lotru kalvinském“.<sup>51)</sup> Tvrzení, že by Martin Svorník byl kalvinista, je nutno brát s velikou rezervou. Filipistický luterský směr byl všemi jeho odpůrci, a těch nebylo málo, nejednou označován za kalvinismus. Poněkud jiné je to však s nástupcem Martina Svorníka v děkanskm úřadě, Ladislavem Korvínem. Ladislav Korvín inklinoval jistě hodně ke kalvinismu. Jeho přítelem byl Daniel Virga, první reformovaný (kalvínský) děkan na Moravě.<sup>52)</sup> Byl to také Daniel Virga, který měl pohřební kázání při pohřbu Ladislava Korvína. Ladislav Korvín zůstal však až do své smrti r. 1608 ve filipistické luterské církvi a v jejím čele. Byl původem Slovák a působil před r. 1570 v Novém Veselí u Žďáru nad Sázavou. Od r. 1570 až do své smrti 12. listopadu 1608 byl farářem a později krajským děkanem ve Starči.<sup>53)</sup> Všechny údaje o tom, že působil též v Brtnici, jsou nesprávné a vyplývají jednak ze špatného čtení latinského označení děkanátu, kdy bylo čteno Brtnicensi místo Brunensi, a pak z neznalosti řádů v tomto děkanství. Když někteří autoři četli, že Ladislav Korvín povolával mladé kaplany, tehdy se již spíše říkalo diakony, do Brtnice, odvozovali z toho, že musel být brtnickým farářem. Tyto mladé diakony povolával však Ladislav Korvín ve funkci nejvyššího představitele církve. Sled farářů v Brtnici v rozhodující době je také natolik ucelen, že nedává možnost, aby se dalo předpokládat, že Ladislav Korvín působil někdy mezi léty 1580 až 1608 v Brtnici. Jsem proto přesvědčen, že zde je možno se bezpečně opřít o svědectví Cerroniho, které jistě opsal Cerroni z dnes neznámého pramene, že Ladislav Korvín působil třicet csm let ve Starči.<sup>54)</sup> Ladislav Korvín je jediný z děkanů horního podkrají brněnského, na něhož si stěžuje Jednota bratrská ve svých aktech, že jí působil příkoří.<sup>55)</sup> Zig-



mund z Tiefenbachu v dopise z r. 1608, adresovaném Ladislavu Korvínovi, jej nazývá Ladislavem Krchokorvínem.<sup>56)</sup> Je to však jediné místo, kde má příjmení tohoto čtvrtého děkana horního podkrají brněnského formu Krchokorvín. Dopis je zajímavý svým obsahem. Ukazuje, že skutečně veškerý styk šlechty s faráři šel přes děkana. Zigmund z Tiefenbachu potřeboval tehdy svědeckou výpověď od svého faráře v Jaroměřicích nad Rokytnou. Proto se obrátil na děkana Ladislava Korvína, aby jaroměřického faráře vyslechl a opatřil jeho svědectví.

Nástupcem Ladislava Korvína Radvanského ve vedení děkanství se stal Benedikt Mikuš Bílinský. Narodil se v Bílině v Čechách. Studoval v Lounech, Ružomberoku a v Praze. Potom se stal rektorem luterské (nikoliv bratrské!) školy v Ivančicích.<sup>57)</sup> Třináctého září 1589 byl ordinován ve Wittemberku, tehdy již ortodoxně luterském, a stal se diakonem u tehdejšího děkana horního podkrají brněnského Matěje Posthumia ve Velkém Meziříčí.<sup>58)</sup> O dalších působitích Benedikta Mikuše až do jeho vystoupení v úřadě děkana horního podkrají brněnského není nic známo. V letech 1589 a 1596 je v Jimramově uváděn kněz Mikuláš.<sup>58)</sup> Jméno děkana Mikuše je také nejednou chybně psáno jako Mikuláš, ale spojitost mezi Benediktem Mikušem a knězem Mikulášem v Jimramově nemohu zatím ani dokázat, ani vyvrátit. Bezpečně je Benedikt Mikuš doložen až opět r. 1610, kdy už se o něm píše jako o děkanu evangelických kněží horního podkrají brněnského ve Starči.<sup>59)</sup> Týmž titulem je Benedikt Mikuš jmenován o rok později, když předkládá Zdeňkovi Brtnickému z Valdštejna řád literátského bratrstva ve Starči. Podle poněkud nejasného německého výtahu z českého originálu tohoto řádu literátského bratrstva ve Starči, který pořídil J. P. Cerroni,<sup>60)</sup> lze snad usuzovat, že Benedikt Mikuš byl víc nakloněn ortodoxnějšímu luterskému směru, než jaký vládl v horním podkrají brněnském ve filipistické církvi. To bylo patrně příčinou, že bylo upuštěno od dosavadního pravidla, kdy děkani, pokud zůstali na území filipistické církve, byli děkany až do své smrti. Benedikt Mikuš nebyl nepřetržitě děkanem horního podkrají brněnského až do smrti. Roku 1614 je jako děkan horního podkrají brněnského jmenován Jan Porphyrius Rychnovský, farář v Jaroměřicích n. R. Ještě r. 1613 se o Janu Porphyriovi píše jen jako o faráři. Téhož roku 1613 je se jménem Benedikta Mikuše spojována budova v Třebíči na Podklášteří, hned u mlýna, která byla zvána „Očistec“.<sup>61)</sup> Tato budova byla na počátku devadesátých let 15. stol. postavena jako kostel církve podobojí. Je možné, že v posledním desetiletí před Bílou horou sloužila jako ústřední budova děkanství. Benedikt Mikuš sám však byl ještě r. 1615 farářem ve Starči.<sup>62)</sup>

Jan Porphyrius Rychnovský, narozen v Rychnově nad Kněžnou, studoval v Českém Brodě, Hradci Králové a v Praze, kde dosáhl hodnosti bakaláře. Potom byl rok rektorem školy v Chotěboři a odtud byl povolán za diakona ve Velkém Meziříčí a byl ordinován 11. ledna 1596.<sup>63)</sup> Dále po něm stopy mizí až do roku 1608, kdy je již farářem v Jaroměřicích n. R. Roku 1614 je uváděn jako děkan hořejšího podkrají brněnského.<sup>63)</sup> Roku 1615 je již mrtev a jako děkan hořejšího podkrají brněnského je uváděn třebíčský farář Jakub Petrozelín.<sup>64)</sup> O rok dříve byl Jakub Petrozelín uváděn jako viceděkan.<sup>65)</sup>

Změny v osobě děkana horního podkrají brněnského r. 1614 nabízejí při naprostém nedostatku hodnotnějších pramenů předpoklad, že v té době došlo v horním podkrají brněnském, v jeho filipistickém děkanství, k velké výměně názorů. Viděli jsme, jak již od devadesátých let 16. stol. byla tato filipistická církev vystavena tlaku ortodoxního luterství. Hledala proti němu oporu, a proto již r. 1612 se přimkla k pražské konsistoři podobojí. I když zůstala administrativně samo-

statná, uznávala pražskou ordinaci pro své kněží.<sup>66)</sup> Někdy kolem r. 1615 se také otevřela velmi úzké spolupráci s Jednotou bratrskou. Tak úzké, že to některé historiky zmátlo a považovali Jakuba Petrozelína za kazatele Jednoty bratrské nebo předpokládali jeho přestup k Jednotě.<sup>67)</sup> S těmito skutečnostmi spojují změnu v osobě děkana horního podkrají brněnského. Užší spojení této filipistické církve s pražskou konsistoří podobojí a s Jednotou bratrskou před r. 1615 dosvědčuje i katechismus této církve, vydaný v letech 1608, 1613 a 1616, v němž je velmi příznačná formulace, že je to katechismus „s Augšpurskou konfesí se snášejší“. Desatero je v něm uvedeno celé, a to podle kralického překladu.<sup>68)</sup> Ortodoxně luterská církev neužívala bratrského překladu bible, nýbrž užívala Melantrichovy bible. Dle textu Melantrichovy bible jsou též ještě citáty v povolací listině Matěje Chytrého. Druhým dokladem blízkých vztahů k české církvi podobojí v posledních letech před Bílou horou je též zpěvník této filipistické církve z r. 1620, který je v podstatě totožný se zpěvníkem církve podobojí a byl vytištěn „s povolením konsistoře pražské . . .“.<sup>69)</sup>

Úzké spojení s pražskou konsistoří podobojí naráželo však na odpor uvnitř filipistické církvičky. Již 23. října 1615 si stěžuje pražská konsistoř, že někteří moravští faráři napadají české faráře i konsistoř.<sup>70)</sup> Dopis z 20. 2. 1618 je pak ještě nahněvanější. Konsistoř v něm vytýká odtržení od pražské konsistoře podobojí. Z dopisu však nelze učinit závěr, zda šlo jen o odtržení Třeštska či celého děkanství.<sup>71)</sup> Patrně však šlo jen o Třeštsko, protože 10. července 1619 žádá pražská konsistoř podobojí direktory, aby obnovili konsistoř a mezi důvody též uvádí, aby „také mládenci, k nám cum legitimis vocationibus od děkana a seniorů kraje brněnského z markrabství Moravského (jakž tomu z příležitostného přípisu psaní jich šířeji vyrozuměti ráčíte) vysláni k službě svatého kněžství posvěceni býti mohli.“<sup>72)</sup>

O tom, že byl třebíčský farář Jakub Petrozelín též děkanem horního podkrají brněnského, se zachovala jen jediná, již citovaná zpráva z r. 1615. Dále až do likvidace všech nekatolických církví na Moravě v r. 1624 se mi zatím nepodařilo najít ani jediný doklad, který by uváděl jméno děkana horního podkrají brněnského po r. 1615. Činnost děkana je ovšem doložena. Podle účtů města Kamenice u Jihlavy byl r. 1620 děkan opět ve Starči.<sup>73)</sup> Zda to byl opět Benedikt Mikuš, nebo zda byl tehdy již mrtev nebo na jiné faře, pro to nemám dokladů. Ale i kdybychom předpokládali, že Benedikt Mikuš zůstal živ a ve Starči až do r. 1624, nemohli bychom ho nazvat posledním děkanem horního podkrají brněnského. Organizace tohoto děkanství se udržela ještě několik desítek let v ilegalitě a teprve roku 1657 máme poslední zprávu o superintendentovi Matěji Crineresovi (Kučera, Kudrna?), jehož činnost zasahovala až k Chotěboři.<sup>74)</sup>

### Okresní archiv v Třebíči

#### P O Z N Á M K Y

- 1) F. Hrubý, *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, ČČH 41, 1935, 11n.; F. Hrejsa, *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*, ČČH 44, 1938, 321n.
- 2) Např. K. Borový, *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické I.*, Praha 1868 (dále jen: *Jednání*), str. 316; J. Pažout, *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí působou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562—1570*, Praha 1906, (dále jen: *Jednání*), str. 259.

- 3) F. Kameníček, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, Brno, I—III, 1900—1905, (dále jen: *Sněmy*), III, Příloha 32, str. 624.
- 4) J. Pažout, *Jednání*, str. 177—180, 185, 277—280, 284, 293, 371 a 372.
- 5) A. Kratochvíl, *Dějiny a archiv městečka Kamenice na Moravě*, Popovice 1912 (dále jen *Kamenice*), str. 96.
- 6) Z. Winter, *Život církevní v Čechách*, Praha 1895, str. 391.
- 7) K. Borový, *Jednání a J. Pažout, Jednání*, na mnoha místech.
- 8) Hlavní saský zemský archiv, Drážďany, Actenstück Loc. 8302, fol. 63.
- 9) F. Hrejsa, *Dějiny křesťanství v Československu*, Praha 1947—1950, VI, str. 280nn.
- 10) Otiskl jej F. Snopek, *Řád církevní kunštátskoskomeziříčský z r. 1576*, ČMM 28, 1904, 417 až 428.
- 11) Jeho jméno bývá uváděno jako Petr Jíma z Vorlojova, ale podle rkp. AB XIII, fol. 286, uloženého v Knihovně Národního muzea v Praze, se jmenoval Jíní. V citovaném fondu se o něm též častěji mluví jako o Petru Popelínském.
- 12) Jde asi o Jana Kapitu Stříbrského, který se r. 1591 objevuje v Soběchlebech u Hranic (Purkrechtní kniha města Hranic 1584—1665, C 5, fol. 115, archiv v Potštátě), ale místo jeho působení na jihozápadní Moravě nelze zatím určit.
- 13) Ani u tohoto kněze nelze určit místo jeho působení v r. 1576. Roku 1566 byl ordinován pro Novou Říši.
- 14) Fr. Hrubý, ČČH 41, 1935, str. 1n.
- 15) Státní ústřední archiv, Praha, fond MR, č. 2346.
- 16) Státní ústřední archiv, Praha, fond MR, č. 2353.
- 17) Fl. Zapletal, *Lipenské nekatolické chrámy podle Řehoře Volného*, Záhorská kronika, XVII, str. 79.
- 18) Fr. Kameníček, *Sněmy III*, str. 461, pozn. 4.
- 19) Fr. Kameníček, *Sněmy III*, str. 410, pozn. 5.
- 20) Fr. Hrubý, ČČH 41, 1935, str. 254.
- 21) J. L. Holuby, *Materiály k dějinám církví evangelických a. v. v stolici Trenčianskej*, svazek V, odd. 2, str. 885n.
- 22) Fr. Hrubý, ČČH 41, 1935, str. 19n; B. Indra, *Tobiáš Závorka Lipenský*, Slezský sborník 46, 1948, 126—134. — J. Jireček, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*, Praha 1875—1876, II, str. 352n., připisuje Tobiáši Závorkovi též autorství katechismů z r. 1608, 1613 a 1616, tedy katechismů horního podkrají brněnského, a udává, že byly vytištěny ve Velkých Němčicích. Jde o katechismus filipistického směru a tiskárna ve Velkých Němčicích, jejímž majitelem byl Václav Závorka Lipenský, byla tiskárnou vyhraněně ortodoxního směru, jak dokazuje jediný větší spis, při němž je bezpečně zjištěno, že vyšel ve Velkých Němčicích: „*Vysvětlení křesťanského katechismu v kázáních . . .*“ od Polikarpa Lajzera.
- 23) F. Schenner, *Zur Geschichte der Reformation in Znaim*, ZVGMS 14, 1910, 369n.
- 24) Státní archiv Brno (dále jen SAB), F 16, Collalto I, č. 2561, fol. 22n.
- 25) Pro srovnání, jakou před Bílou horou měly peníze hodnotu, uvádím: Roku 1616 koupil pro sebe v Třebíči na Jejkově poslední trebičský bratrský kněz Vavřinec Justýn dva domy, jeden za 150 zl., druhý za 190 zl.
- 26) Zvonicí (campana pulsare — ale též organa pulsare!, tedy i varhanictví?).
- 27) Totiž zápis do brtnického urbáře.
- 28) Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich (dále jen Jahrbuch), 1896, str. 164.
- 29) *Zlomek náboženské kroniky z doby 1554—1604*, vyd. R. Liška, Ročenka krajinského muzea ve Velkém Meziříčí, 1923, str. 15. (Dále jen: *Zlomek kroniky*).
- 30) K. Borový, *Jednání*, str. 259.
- 31) Adrian Regenvolscius, *Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias, praecipue Poloniae, Bohemiae, Lituaniae, Russiae, Moraviae etc. Anno 1652*, str. 340; SAB, G 12, Cerroni I/5, fol. 295.
- 32) SAB, G 12, Cerroni I/19, fol. 74.

- 33) *Zlomek kroniky*, str. 15.
- 34) *Jahrbuch 1896*, str. 164.
- 35) J. Z á v o d s k ý, *Reformace a protireformace ve Velkém Meziříčí*, Velké Meziříčí 1937, str. 50. (Dále jen: *Reformace*).
- 36) J. Z á v o d s k ý, *Reformace*, str. 40 a 50; F r. S n o p e k, ČMM 1904, str. 427 aj.
- 37) Hlavní saský zemský archiv, Drážďany, Aktenstück Loc. 8302, fol. 63.
- 38) SAB, G 12, Cerroni 88—89, fol. 345n. „zu Getschin im Bitschower Kreise in Böhmen“.
- 39) SAB, G 12, Cerroni 88—89, fol. 345n.
- 40) SAB, G 12, Cerroni 89, fol. 487n.
- 41) *Jahrbuch 1898*, str. 11n.
- 42) SAB, G 12, Cerroni 88—89, fol. 345n.
- 43) M a x D v o ř á k, *Dva denníky Dra Matiaše Borbonia z Borbenheimu*, Praha 1896, str. 3, pozn. 2.
- 44) A u g. K r a t o c h v í l, *Vlastivěda moravská II, Velkomeziříčský okres*, Brno 1907, str. 244.
- 45) SAB, G 12, Cerroni 88—89, fol. 345n.
- 46) S v o r n í k ů v úvod k českému překladu Mathesiova Vita Christi z r. 1596.
- 47) *Jahrbuch 1902*, str. 183n.
- 48) SAB, G 12, Cerroni I, 88—89, fol. 399n. Z prvního pobytu Svorníkova v Prostějově stojí za povšimnutí, že si r. 1600 povolal do Prostějova diakona Kašpara Kačera, který ve svém životopise uvádí, že byl povolán od Martina Rychnovského, od senátu města Prostějova a od děkana a seniorů brněnské diecese (*Jahrbuch 1903*, str. 239). Tu se vnucuje myšlenka, že filipistická církev pronikala naopak do sféry ortodoxního luterství. V této souvislosti stojí za pozornost i to, že před Bílou horou jsou nejednou uváděni v Prostějově dva evangeličtí faráři vedle sebe. Věc však nemám ještě natolik prostudována, abych z ní mohl dělat nějaké závěry. Rozhodně data o farářích v Prostějově na počátku 17. stol. nutno brát se značnou rezervou. Platí to i o létech působení Martina Svorníka v Prostějově, jak jsem je v tomto článku uvedl.
- 49) *Zlomek kroniky*, str. 16.
- 50) *Jahrbuch 1897*, str. 79 a 81.
- 51) *Zlomek kroniky*, str. 7.
- 52) R u d o l f Ř í č a n, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1957, str. 288.
- 53) SAB, G 12, Cerroni I, 89, fol. 433n.
- 54) *Jahrbuch 1897*, str. 81; SAB, G 12, Cerroni I, 89, fol. 433n.
- 55) Knihovna Národního muzea, Praha, AB XIII, fol. 405b.
- 56) SAB, F 16, Collalto I, 1690/I; F r. H r u b ý, ČČH 41, 1935, str. 8.
- 57) I. H ü b e l, *Beziehungen Mährens zu den deutschen Universitäten im 16. Jahrhundert*, ZVGMS 30, 1928, příloha 34, pozn. 134.
- 58) *Jahrbuch 1897*, str. 247; F. S t i l l, *Paměti městečka Jimramova*, Polička 1899, str. 10.
- 59) *Jahrbuch 1888*, str. 168.
- 60) SAB, G 12, Cerroni I, 89, fol. 434.
- 61) Okresní archiv v Třebíči, kartotéka k dějinám Třebíče, r. 1613.
- 62) F r. H r u b ý, ČČH 41, 1935, str. 255.
- 63) *Jahrbuch 1902*, str. 183n.
- 64) F r. H r u b ý, ČČH 41, 1935, str. 225.
- 65) F r. H r u b ý, ČČH 41, 1935, str. 254n. Podrobný životopis Jakuba Petrozelína podávám v dokončovaném rukopise dějin protestantismu v Třebíči.
- 66) F r. T i s c h e r, *Dopisy konsistoře podobojí z let 1610—1619*, Praha 1917—1925 (dále jen: *Dopisy*), str. 115, 167 a 314.
- 67) Např. J. J i r e č e k, *Rukověť k dějinám lit.*, II, str. 107; Vilém Nikodém, *Dějiny města Třebíče I*, Třebíč 1931, str. 248; Peter Ritter v. Chlumecky, *Carl von Zierotin und seine Zeit, 1564—1615*, Brno, I. díl 1862, II. díl 1879, str. 500. O sblížení s Jednotou píše též R. Ř í č a n, *Dějiny Jednoty bratrské*, str. 352n.
- 68) F. H r e j s a, ČČH 1938, na několika místech.

- 69) Fr. Hrubý, ČČH 41, 1935, str. 28.  
 70) Fr. Tischer, *Dopisy*, str. 341n.  
 71) Fr. Tischer, *Dopisy*, str. 468.  
 72) Fr. Tischer, *Dopisy*, str. 573.  
 73) A. Kratochvíl, *Kamenice*, str. 97.  
 74) SAB, B 1, R 11/4, fol. 133—142 a 162—171.

Ilja Burian

## Die Dechantei des oberen Brünner Kreises

### Zusammenfassung

Bis zum Auftritt Dr. Martin Luthers war der Protestantismus in tschechischen Ländern ein einzigartiger Organismus innerhalb des kompakten römischen Katholizismus. Die Reformation in Deutschland und in der Schweiz hat die Stellung der evangelischen Kirchen in tschechischen Ländern gestärkt, aber auch beeinflusst. Besonders in Mähren fanden die Gedanken Martin Luthers viele Sympatien. Der Einfluss Luthers und Melanchthons war in Mähren so stark, dass die utraquistische Kirche während der ersten drei Viertel des 16. Jh. langsam abgestorben ist. Die evangelische Kirche wurde immer mehr eine Spielerei in den Händen des Adels. Das letzte Viertel des 16. Jahrhunderts bedeutete aber die Befreiung der Kirche in Mähren von der Willkür des Adels und die Bildung einer neuen festen Organisation der Kirche.

In Nordostmähren ( $\frac{3}{4}$  des Landes) bildete sich im J. 1574 eine lutherische Kirche, welche später ein Mitglied der Organisation „*Liber concordiae*“ geworden ist. Auch in Südwestmähren entstand im J. 1576 eine lutherische Kirche, welche die tschechische Übersetzung der Augustana von M. Jakob Kamenický als ihr Glaubensbekenntnis annahm. Die offizielle Benennung dieser Kirche war „Die Dechantei des oberen Brünner Kreises“. Sie hatte auch eine Schule zur Bildung ihres theologischen Nachwuchses in ihrem ersten Zentrum Velké Meziříčí. In den Kämpfen um die Philipp Melanchthons Lehre hat diese Kirche die Bücher Philipp Melanchthons als eine Grundlage ihrer Glaubenslehre hervorgehoben und auf diese Weise einen einzigartigen Organismus der philippistischen Kirche gebildet.

Der erste Dechant dieser Kirche war Simon Haliaeus aus Ždár (1576—1583), welcher die Augustana in der tschechischen Sprache ausgegeben hat und eine führende Rolle bei der Gründung dieser Kirche spielte. Sein Nachfolger war Matthias Posthumus aus Tábor (1584—1591). Er ist als Mitarbeiter der tschechischen Übersetzung des Werkes „*Vita Christi*“ von Mathesius bekannt. Im letzten Jahre seines Amtes kam es zu einem Versuche, das mährische Luthertum zu vereinigen. Wahrscheinlich waren aber die glaubenslehrlichen Unterschiede so gross, dass dieser Versuch gescheitert hat. Der dritte Dechant dieser philippistischen Kirche in Mähren war Martin Svornitius aus Rychnov (1591—1596), der im J. 1596 das Werk „*Vita Christi*“ von Mathesius in der tschechischen Sprache ausgegeben hat. Die katholische Gegenreformation, die in demselben Jahre ihre Tätigkeit in Velké Meziříčí begann, verursachte, dass Martin Svornitius als Pfarrer nach Prostějov, in das Gebiet des orthodoxen Luthertums, übersiedeln musste. Sein Nachfolger als Oberhaupt der philippistischen Kirche in Südwestmähren war Ladislav Corvin aus Radvaň in der Slowakei (1596—1608). Er siedelte in Stařeč bei Třebíč und inklinierte zum Calvinismus. In der Zeit seines Amtes ist also das orthodoxe Luthertum auch in Südwestmähren durchgedrungen und hatte eine eigene Dechantei. Corvins Nachfolger Benedikt Mikuš aus Bílina (1608—1613) war im Gegenteil dem orthodoxen Luthertum nahe. Trotzdem verwirklichte sich vor dem J. 1612 eine enge Mitarbeit dieser Kirche mit dem Konsistorium der utraquistischen Kirche in

Prag und vor dem J. 1615 auch mit der Brüdergemeinde. Es gab aber auch Pastoren der philippistischen Kirche, die damit nicht einverstanden waren. Benedikt Mikuš wurde von seinem Amte abgerufen. Im J. 1614 wird als Dechant dieser Kirche ein gewisser Jchann Porphirius aus Rychnov angeführt, der gleichzeitig als Pfarrer in Jaroměřice an der Rokytná wirkte. Und im Jahre 1615 versah das Amt des Dechanten Jakob Petrozelín dar ältere, Pfarrer in Třebíč.

Seit dem Jahre 1616 bis zum Beginn der strengen Gegenreformation im Jahre 1624 kennen wir keinen Namen des Dechanten der philippistischen Kirche in Mähren. Im Jahre 1620 hatte das Dechanteiamt seinen Sitz wieder in Stařeč bei Třebíč. Ob Benedikt Mikuš oder jemand anderer damals Dechant war, wissen wir jedoch nicht. Dieser Dechant eines unbekanntes Namens war aber nicht der letzte Dechant der philippistischen Kirche Mährens. Nach dem J. 1624 ist die Kirche in die Illegalität übergegangen und noch im J. 1657 wirkte in Třebíč der Superintendent Matthias Crineros. Seine Tätigkeit umfasste ganzes Südwestmähren.

*Übersetzt von Darja Mužiková*